

Autor: Lejla Softić, dipl.oec.¹

**ZNAČAJA UNAPREĐENJA I ULAGANJA U LJUDSKE POTENCIJALE
KAO NOSIOCE DRUŠTVENO – EKONOMSKOG RAZVOJA
„Žaliti zbog svojih iskustava znači zaustavljati vlastiti razvoj“
Oscar Wilde**

Rezime:

Evolucija ljudske svijesti i na njoj zasnovan razvoj tehničko-tehnoloških rješenja (inovacija) postaje osnov ekonomije 21. stoljeća. Ukoliko posmatramo evoluciju čovjeka, kao osnovnog pokretača svakog društveno-ekonomskog sistema, moguće je konstatovati da različiti aspekti ljudskog bića ne evoluiraju na isti način, niti istom brzinom. Naime, danas je zahvaljujući primjeni savremenih tehnologija moguće vrlo brzo intelektualno napredovati. Osim neophodnosti intelektualnog razvoja (IQ-razvoj racija) svakog pojedinca, u posljednje vrijeme sve više pažnje se posvećuje razvoju unutrašnjih svojstava čovjeka (EQ- emocionalna inteligencija i meke vještine²) koji nadalje određenoj društveno-ekonomskoj zajednici omogućava brži i neometan ciklus unapređenja postojeće svijesti. Dugo vremena je vladalo mišljenje da intelektualno znanje automatski dovodi do emotivne zrelosti. Kasnije se ustanovilo da to nije slučaj, tako da su mnogi naučnici i umjetnici svoj rad posvetili raskrinkavanju i demistificiranju intelektualaca, kao i društva utemeljenog na glorifikaciji razuma i intelekta.

Ključne riječi:

evolucija, ljudski potencijali, društveno-ekonomski sistem, inovacija

Summary:

Evolution of human consciousness and development of technical and technological solutions (innovations) based on it is foundation of 21st Century Economy. If we look at human evolution, as basic promoter of every human society and economic system, it is possible to conclude that different aspects of human being do not evolve on the same way or equivalent speed. Today, we have a situation that, thanks to the usage of technological solutions, is possible to accomplish a very fast improvement of intellect. Apart from intellectual improvement of each and every person (IQ), in last few years there is focus on inner development of human potentials (EQ and soft skills) which generates a new, evolution, cycle of human consciousness. For long period of time, there was thinking that only high level of formal intellectual knowledge automatically lead to emotional maturity. Few decades ago, human knowledge identify that it is not as they've thought and many scientists and artists started to work on uncovering and demistification intellectuals and society based on intelligence and intellect glorification.

Key words:

evolution, human potentials, human society and economic system, innovation

---

¹ SoftConsulting s.p. Tuzla, e-mail: lejla.softic@savjetnik.ba

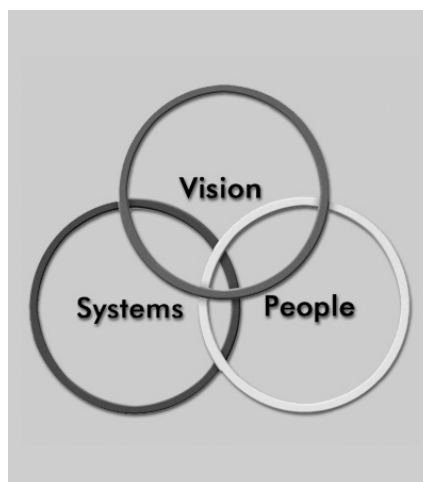
² Emocionalna inteligencija (EQ) je sposobnost prepoznavanja osjećaja, njihovog jasnog identificiranja, razumijevanja, sposobnosti kontroliranja i korištenja za izražavanje misli. Meke vještine (soft skills) su znanja, vještine i ponašanja koji se tradicionalno ne uče tokom redovitog školovanja. (Izvor: www.portalalfa.com)

1. Uvod

Polazeći od pretpostavke da sve što je živo treba da raste i razvija se (evoluirá³), to i privredne subjekte, kao žive organizme, treba tako i posmatrati. Ukoliko jedan živi organizam (privrednu organizaciju, kompaniju, firmu, privredno društvo, obrt i dr.) posmatramo kao dio određenog društveno-ekonomskog sistema, to će stepen njegovog individualnog razvoja, u velikoj mjeri, biti uslovljen između ostalog i razvojnim karakteristikama pripadajućeg sistema.

U kojoj mjeri privredni subjekt (organizam) utiče na razvoj i promjene pripadajućeg sistema, te da li razvoj društveno-ekonomskog sistema i iniciranje promjena u njemu treba biti okosnica individualnog i sveukupnog privrednog razvoja, primarno će zavistiti od mogućnosti za razvoj njegovih sastavnih dijelova (privrednih subjekata i pojedinaca u njima). Osnovna dilema autora ostaje: da li je moguće ostvariti razvoj poslovanja privrednog subjekta bez istovremenog razvoja društveno-ekonomskog sistema odnosno da li razvoj društveno-ekonomskog sistema, kao glavne pokretačke snage, neminovno sa sobom povlači i razvoj poslovanja privrednog subjekata?

U cijeloj priči o razvoju i unapređenju poslovanja jedno je sigurno: i privredne subjekte i društveno-ekonomske sisteme čine ljudi. Ukoliko se nedovoljno razvijaju ljudski potencijali, te ukoliko se ne ulaže u razvoj ljudske svijesti, to nije moguće očekivati niti značajniji razvoj privrednih subjekata, baš kao niti pripadajućeg društveno-ekonomskog sistema. Stoga, kao okosnicu razvoja i unapređenja društva, uvijek i iznova treba na prvom mjestu staviti evoluciju (razvoj i unapređenje svijesti) ČOVJEKA. Ukoliko se ne ulaže ili neadekvatno ulaže u ljudske potencijale, kao najrazvijeniji individualni živi organ(izam) na Zemlji, to se ne mogu očekivati pozitivni uticaji razvoja: niti pojedinog privrednog subjekta, niti društveno-ekonomskog sistema. Ukoliko ne postoji vizija bolje (pozitivne) budućnosti pojedinca, teško će se moći ostvariti i napredak društva kao cjeline. Da li je nemati viziju vlastitog razvoja (evolucije) isto što i imati pesimističan i kritičan pogled na društvenu zbilju? Da li je htijenje da se razvijamo: kao pojedinci, ali i grupe pojedinaca koje radeći zajedno stvaraju nove vrijednosti u društvu, ekonomski neopravdano u okruženju sa pesimističnim i kritičnim pogledom na društvenu zbilju?...samo su neka od pitanja koja je neophodno i analitički sagledati da bi se mogao dati odgovor na jednostavno pitanje: Zašto je neophodno ulagati u ljudske potencijale kao nosioce razvoja poslovanja pojedinačnih privrednih subjekata i društveno-ekonomskog sistema ?

---

³ Evolucija (lat. evolutio: razvoj, razvitak), razvoj iz nižega u više, iz jednostavnoga u složeno, nekoga prirodnog ili društ. procesa, manifestacija neke pojave, događaja ili ideje sukcesivno, u jednom slijedu u povjesnom razvoju društva, kvantitativna postupna promjena kao suprotnost revoluciji; svaki razvoj koji je sličan rastu žive tvari, nasuprot kreativnom shvaćanju, kretanje koje se sastoji od niza povezanih i uzajamno uslovljenih radnji.

2. Suština i značaj razvoja ekonomskog sistema

Ekonomski sistem⁴ u širem smislu riječi, predstavlja ukupnost proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa datog društva. Posmatrano u užem smislu riječi, ekonomski sistem čini cjelina njegovih:

1. **raspoloživih resursa:** prirodni resursi, kapitalna dobra, finansijski i ljudski kapital;
2. **privrednih subjekata:** domaćinstva, preduzeća i država;
3. **aktivnosti tih privrednih subjekata:** proizvodnja, raspodjela, razmjena i potrošnja;
4. **postojećih ekonomskih institucija:** regulišu privredni život, treba da obezbijede smanjenje neizvjesnosti i omoguće privrednim subjektima da predviđaju i planiraju.

Trebalo bi da je ekonomski sistem organizovan na način da su njegovi elementi međusobno povezani sa svrhom da se omogući ostvarenje osnovnih privrednih ciljeva date zemlje (društvene zajednice). Međutim, da li u BH okruženju postoji ekonomski sistem koji je organizovan na način da njegovi međusobno povezani elementi ostvaruju ciljeve (individualne i društvene)?

Ukoliko se posmatra razvoj BH ekonomskog sistema u proteklih 15-tak godina, može se zaključiti da određena evolucija njegovih proizvodnih snaga i odnosa postoji, ali je istovremeno ista nastala više kao „nužno zlo“ u bespoštednoj tržišnoj utakmici i pragmatično nastojanje da se opstane i preživi, a manje kao rezultat određene vizije (društvene i individualne) razvoja zasnovanog na ulaganju u ljudske potencijale.

Napredak BH ekonomskog sistema postoji, ali da li taj napredak prati i ostvarivanje nekih od opštih ciljeva ekonomskog sistema, kao što su:

- postizanje opšte civilizacijskih vrijednosti
- ekonomsko blagostanje: postizanje što višeg nivoa životnog standarda svih pojedinaca
- stabilnost ekonomskih uslova života i uslova privređivanja
- razvoj obrazovanja u skladu sa humanističkim stremljenjima društva
- očuvanje i unapređenje uslova životne sredine i slično

već je diskutabilno odnosno sa velikom dozom sigurnosti može se konstatovati da je ostvarenje bilo kojeg od ovih ciljeva izostalo u proteklom periodu.

Naime, ukoliko se ekonomski sistem jednog društva razvija na način da se pri tome ne ostvaruju niti opšti, niti posebni ciljevi (npr. puna zaposlenost, životni standard građana, uravnotežen platni bilans i dr.) kako je onda moguće govoriti o razvoju tog i takvog ekonomskog sistema.

---

4 Izvor: <http://www.link-elearning.com>

Može izgledati kontradiktorno, ali razvoj ekonomskog sistema koji nije temeljen na razvoju obrazovanja, izgleda upravo tako: „zapušteno“ i ostavljeno na milost i nemilost ekonomskoj stihiji⁵, koja je suprotna svemu onome što se zove regulisan ekonomski sistem sa minimalnim stepenom neizvjesnosti, te mogućnostima za predviđanje i planiranje (bolje) budućnosti.

Ukoliko se zna da ljudski kapital⁶ predstavlja najvažniji resurs, savremenog, ekonomskog sistema, te da stepen razvijenosti ovog resursa određuje i tempo razvoja čitavog ekonomskog sistema, onda se logičnim čini obrazloženje da je intenzitet razvoja BH ekonomskog sistema jednak intenzitetu ulaganja u razvoj ljudskih potencijala u njemu.

Slijedeće logično pitanje koje se postavlja je: Zašto je neophodno neprekidno ulagati u obrazovanje i ljudski kapital? Naime, samo unapređivanjem znanja moguće je obezbijediti veću primenjanu inovacija u društvu, te time obezbijediti i evoluciju samog društva. Stoga je poseban zadatak svakog ekonomskog sistema stvaranje stimulativnih uslova za razvoj moderne tržišne privrede zasnovane na ekonomiji znanja i primjeni savremenih tehnoloških dostignuća.

Također, ukoliko znamo da sistem funkcioniše samo ukoliko ispunjava svoje ciljeve, onda možemo reći da će i do razvoja moderne tržišne privrede, u postojećem BH ekonomskom sistemu, doći u trenutku kada budu ispunjeni opšti i posebni društveni ciljevi. Međutim, kako trenutno stvari stoje, to je vrlo neizvjesno očekivati značajnije promjene na polju opšteg i posebnog društvenog interesa. Naime, ukoliko se na nivou BH ekonomskog sistema u skorije vrijeme ne postigne usklađenost razvojnih ciljeva njegovih podsistema (entiteta), to nije moguće očekivati niti da će se unutar jednog entiteta (FBiH) moći postići usklađenost razvojnih ciljeva njegovih elemenata (kantona). Nadalje, ukoliko razvojni ciljevi elemenata (kantona) jednog entiteta ne budu usklađeni sa razvojnim ciljevima tog istog podsistema (FBiH), kako je onda moguće očekivati da će se moći izvršiti i usklađivanje razvojnih ciljeva dva entiteta (FBiH i RS) na nivou jedinstvenog BH ekonomskog sistema.

Pojednostavljeno govoreći, ova usklađenost trenutno je postignuta samo na nivou BH monetarnog sistema, gdje je ostvaren određen stepen saglasnosti oko zajedničkih (razvojnih) ciljeva istog. Stoga ne treba zanemariti ovu činjenicu, kao i to da je unutar bankarskog sistema, u proteklom periodu, postignut najveći stepen unapređenja i razvoja. Tako je npr. uspostavljena Centralna banka BiH sa ulogom da obezbjedi adekvatno sprovođenje monetarne politike, ali i postizanja određenih ciljeva kao što su: stabilna nacionalna valuta i bankarski sistem. Sa druge strane, zadržan je i princip decentralizacije finansijsko-monetarnog sistema, te je dalje uređenje i nadzor bankarskog sistema u nadležnosti entitetskih Agencija za bankarstvo (FBiH i RS), koje imaju zadatak da obezbjede unapređenje sigurnosti, kvaliteta i zakonskog poslovanja tržišno orjentisanog stabilnog bankarskog i mikrokreditnog sistema, ali i da obavljaju nadzor nad istim.

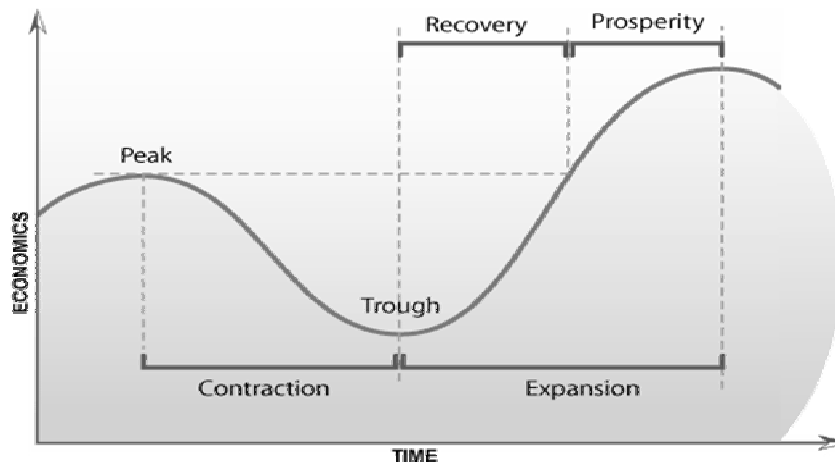
Ukoliko bi se razvojni model izgradnje BH finansijsko-monetarnog sistema, primjenio i na ostala područja ekonomskog sistema (obrazovanje, poduzetništvo, energetiku, poljoprivredu i dr.) onda bi smo u skorije vrijeme mogli očekivati značajnije pozitivne, razvojne, pomake i u cjelokupnom BH ekonomskom sistemu. Nasuprot tome, ukoliko izostane pozitivna, razvojna, praksa iz BH monetarnog sistema i razvojni trendovi u njemu, to je za očekivati da će, u narednom periodu, nazadovati i cjelokupni BH ekonomski sistem.

---

5 Stihija - nekontrolirano spontano djelovanje prirodnih sila i društvenih zakona praćeno poremećajima i razaranja. U privredi je stihija posljedica odstupanja plana svjesnog usmjeravanja ekonomske aktivnosti. Posljedica stihije na tržištu su ekonomske krize ili hiperprodukcija roba, recesija i drugi poremećaji.

(Izvor: <http://www.faz.ba> - Agro ekonomski pojmovnik u poslovnom svijetu)

6 Ljudski kapital - označava na području gospodarstva osobna znanja i vrline u svijesti suradnika.
(Izvor: <http://hr.wikipedia.org>)

Nadalje, ukoliko proces usklađivanja BH ekonomske politike i to njenog dijela koji je direktno vezan za fiskalizaciju u FBiH prihvatimo, kao jednu od mjera usklađivanja postojeće fiskalne politike na nivou oba entiteta, za očekivati je da će ovi trendovi međusobnog usklađivanja fiskalnih politika entiteta dovesti i do harmonizacije cjelokupnog BH ekonomskog prostora, te samim time i kreiranja adekvatnih, stimulativnih, okvira za privredni razvoj u njima.

U kojoj mjeri će elementi BH ekonomske politike i ciljevi koje je neophodno ostvariti u narednom periodu biti usmjereni na razvoj socijalnog poduzetništva⁷ i ekonomiju znanja ostaje da se vidi. Treba naglasiti da socijalni poduzetnici posjeduju isti temperament kao i njihovi „tradicionalni“ kolege, no razlika je u tome što oni svoje talente koriste za rješavanje društvenih problema kao što su: obrazovanje, nejednaka pristupačnost tehnologijama, zagađenje okoliša, itd. Također, ne smije se zaboraviti činjenica da živimo u vremenu u kome informacija postaje presudan resurs. Dovoljno ilustrativan je podatak da u razvijenim ekonomijama informatički radnici zauzimaju preko 70 procenata radnih mjesta, odnosno da se sve više radi "glavom" umjesto rukama.⁸ Stoga je informatizacija BH društva i ulaganje u ekonomiju znanja od velikog značaja za razvoj trenutnog ekonomskog sistema. Ukoliko se ulaganje u ekonomiju znanja postavi kao primarni cilj razvoja BH društveno-ekonomskog sistema, to je za očekivati da će se, u skorije vrijeme, pojaviti i značajan broj razvojnih projekata koji će pokrenuti „lavinu“ promjena u privrednim subjektima. Međutim, bez obzira da li će promjene potaknute „iz vana“, bez prethodne najave i edukacije privrednih subjekata (čemu, zašto i kako je potrebno izvršiti promjene i koji su zajednički interesi svih subjekata u sistemu npr. procesa fiskalizacije) biti prihvaćene od strane istih ili će se ovim promjenama pristupiti na sinhronizovan i sistematičan način, koji je u skladu sa interesima svih zainteresiranih strana, za početak će biti potrebno dodatno poraditi na koordinaciji ovih aktivnosti i investirati značajne resurse u pripremu sprovođenja procesa promjena. Prije ili kasnije, promjene BH okruženja koje se dešavaju u najvećoj mjeri su rezultat potrebe približavanja BH društvo-ekonomskog sistema EU integracijskim procesima. Ukoliko se taj (razvojni) proces približi, od strane institucija sistema, na adekvatan način BH privrednim subjektima, to će i otpor promjenama biti „manji“, a same promjene biti lakše prihvatljive.

Otpor razvojnim promjenama će, bez obzira na sve pripremne radnje za uvođenje promjena, i dalje postojati jer je u ljudskoj prirodi postoji „strah od nepoznatog i novog“. Stoga će prvi zadatak, svih zadataka, prilikom razvoja BH ekonomskog sistema koji nam predstoji, biti da se za početak retorika straha zamjeni sa pozitivnom retorikom društvenog razvoja i razvoja tržišnih uslova u kojem privredni subjekti uspješno izvršavaju svoje poslovne aktivnosti.

⁷ Socijalno poduzetništvo- nova paradigma u pristupu suvremenim socijalnim problemima. Socijalnim problemima se se pristupa na poduzetnički način. Većina se tradicionalnih socijalnih institucija u tim poslovima pokazala neučinkovitim i neodgovornim. (Izvor: <http://www.mreza-lokalni-razvoj.net>)

⁸ Izvor: www.comtradegroup.com

3. Vizija⁹ razvoja zasnovanog na ulaganju u ljudske potencijale

Polazeći od definicije vizije kao poželjne slike budućnosti privrednog subjekta koja se može ostvariti uspješnom strategijom, to je logično da će i strategija zasnovana na dugoročnom ulaganju u ljudske potencijale biti osnov razvoja poslovanja u savremenom okruženju.

Neka od osnovnih odgovora na pitanja koja je neophodno definisati prilikom određenja vizije i strategije njene realizacije su:

- Kako ćemo se odnositi prema kapitalu (upravljanje materijalnom i nematerijalnom imovinom) ?
- Kakav imamo stav prema kupcima (upravljanje odnosima sa kupcima) ?
- Koje interne odnose moramo usavršiti (upravljanje internim procesima) ?
- U kojem smjeru organizacija mora rasti i učiti (upravljanje rastom i razvojem poslovanja) ?

Ukoliko vizija razvoja poslovanja nije zasnovana na učenju organizacije iz vlastitih iskustava, ali i iz iskustava drugih, te ukoliko se u ljudske potencijale i njihov individualni rast i razvoj nedovoljno ulaže, to nije moguće očekivati da će se pravovremeno moći izvršiti usavršavanje postojećih internih procesa, kako bi se obezbjedilo adekvatno upravljanje odnosima sa kupcima i samim time tretiranje kupaca kao dijela ukupnog kapitala privrednog društva tzv. potošačkog kapitala koji je sastavni dio strukturalnog kapitala.

Nadalje, ukoliko vizija poslovanja privrednih subjekata bude tretirala samo strategiju razvoja zasnovanu na tretmanu kapitala isključivo kao materijalne imovine (finansijski kapital = fizička imovina + novac), odnosno zanemarivanju intelektualnog kapitala (humani kapital i strukturalni kapital) kao pokretača razvoja i osnove za multipliciranje efekata finansijskog kapitala, onda je za očekivati da će i povrat investicija (finansijskog kapitala) biti usporen(iji) u odnosu na slične druge sisteme koji vlastiti finansijski napredak zasnivaju primarno na intelektualnom kapitalu kao temeljnom kapitalu privrednog društva čija materijalizacija je potpomognuta finansijskim kapitalom.

Da li je moguće na dobroj ideji „zaraditi“ ili je za realizaciju dobre ideje ipak neophodan primarno finansijski kapital, nedoumice su koje nas stavljaju pred potrebu za detaljnom analizom kako unutrašnjih, tako i vanjskih elemenata okruženja, a nadasve analizu položaja privrednog subjekta u odnosu na okruženje. Upravo nematerijalne vrijednosti (u koje spada i sama vizija kompanije, te strategija njene realizacije) diferenciraju položaj jednog privrednog subjekta u odnosu na druge, slične, privredne subjekte i na taj način primarno određuju njegov položaj u datom (šrem ili užem) okruženju. Naime, privredni subjekti mogu imati istovrsne djelatnosti, ali njihove individualne specijalizacije i specifičnosti zadovoljavanja tržišnih potreba i ciljanog tržišnog segmenta primarno određuju na koji način će se materijalizovati njihov nematerijalni (intelektualni) kapital. Efekti te materijalizacije su različitog stepena i intenziteta, ali su isti primarno određeni stepenom i intenzitetom ulaganja u intelektualni kapital i razvoj poslovanja baziran na ovoj vrsti nematerijalnih resursa privrednog subjekta.

Ukoliko se unutar privrednog subjekta neadekvatno odnosi prema viziji poslovanja i razvoju zasnovanom na ulaganju u ljudske potencijale, time se u pitanje dovodi i sama misija poslovanja (postojanja) tog subjekta. Naime, ukoliko način postizanja željenog, budućeg, stanja privrednog subjekta neosmislimo pravovremeno, te kroz niz kratkoročnih aktivnosti ne pristupimo realizaciji istog, za dugoročnu posljedicu može se imati isključivo status quo¹⁰.

---

9 iz latinskog Visio (gen.: visionis) – označava "viđenje", "pogled", "izgled"

10 iz latinskog - označava postojeće (trenutno) stanje

Kako dinamika na tržištu i djelovanje faktora vanjskog okruženja (poslovni trendovi, propisi, konkurencija, kupci) ne dozvoljavaju duže statično zadržavanje internog okruženja privrednog subjekta (učinkovitost, djelotvornost, organizacijska struktura, zadovoljstvo zaposlenika i sl.) to se kao dio razvoja, zasnovanog na ulaganju u ljudske potencijale, nameće potreba analize položaja organizacije (rada) u odnosu na okruženje (interno i eksterno), te samim time potreba promjena u istoj i usklađivanje sa novim potrebama na tržištu.

Međutim, bez obzira na htijenja vlasnika (finansijskog) kapitala da unaprijedi vlastito poslovanje i ulaže u razvoj zasnovan na ulaganju u ljudske potencijale, do toga neće doći ukoliko ne postoji istovremeno i spremnost samih ljudskih potencijala da se mijenjaju i unapređuju vlastitu (intelektualnu) vrijednost. Stoga je uporedo sa izgradnjom vizije razvoja privrednog subjekta zasnovane na ulaganju u ljudske potencijale veoma značajno istovremeno razvijati i viziju, individualnog, razvoja pojedinaca unutar privrednog subjekta, ali i graditi pozitivne međusobne komunikacijske relacije kako pojedinaca unutar samog privrednog subjekta, tako i u odnosu pojedinog privrednog subjekta sa njegovim okruženjem.

Stoga vođenje ljudi (leadership), a ne „upravljanje“ kadrovima (manadžment) je stil rukovođenja koji zahtijeva izgradnju pozitivnog, internog, okruženja (radne atmosfere u privrednom subjektu), suradnje zasnovane na ravnomjernom sudjelovanju svih članova tima, poštivanju različitosti, ali i kvalitetnom upravljanju konfliktima i drugim „stresnim“ situacijama. Ostvarivanje ovakvog modela vođenja ljudi unutar privrednog subjekta moguće je ukoliko postoje jasno definirani ciljevi, adekvatno definisane uloge, jasna i otvorena komunikacija, te učinkovito donošenje odluka. Ukoliko postoji barijera, u bilo kojem od navedenih segmenata, to će i efekti materijalizacije upotrebe intelektualnog kapitala i razvoja ljudskih potencijala zasigurno izostati. Sa izostankom pozitivnih efekata materijalizacije intelektualnog kapitala postepeno započinje i ciklus neučinkovitog korištenja i materijalne imovine privrednog subjekta.

Stoga je definiciju vođenja ljudi, kao temeljnu značajku uspješnosti poslovanja privrednih subjekata, neophodno formulisati i sa slijedećih stanovišta ¹¹:

1. Vođenje je proces uticanja usmjeren oblikovanju ponašanja drugih. Kada predsjednik kompanije ohrabruje svoje menadžere da rade marljivije, on ih vodi. Vođenje se događa u mnoštvu situacija i na mnoštvo načina.
2. Vođenje je obavljanje tačno onih poslova i zadataka od strane drugih, koje vođe (leader-i) žele vidjeti obavljene. U procesu vođenja uključeno je komuniciranje i motiviranje.
3. Vođenje je sposobnost pojedinca uvjeriti druge da zaneseno rade želeći ostvariti definisane ciljeve. *To je ljudski faktor koji povezuje grupe ljudi zajedno i motivira ih na najbolji način za realizaciju određenog cilja.*

Dakle, određeni stil (pred)vođenja drugih ljudi na način da ono predstavlja ne samo rezultat individualnog nastojanja vođe (leader-a), nego je i istovremeno prihvaćeno od strane onih koji su vođeni, predstavlja bitan resurs poslovanja. Tačnije ljudski potencijal koji motivira druge unutar tima da radeći zajedno postižu sinergetske efekte¹² te kooperacije postaje presudan nematerijalni resurs uspješnog poslovanja. Stoga je stil vođenja, zasnovan na motiviranju zaposlenika da ulažu i vlastite resurse u lični razvoj i edukaciju, polazna osnova za formulisane ostalih bitnih ciljeva realizacije budućeg željenog stanja privrednog subjekta.

---

¹¹ Izvor : <http://www.portalalfa.com>

¹² Sinergija (грч. συνεργός - raditi zajedno) je pojam koji opisuje stanje kada je cjelina nešto veće i drugačije od zbira svojih dijelova. Postoji: Tvrdna sinergija(rast prihoda) Meka sinergija (pad troškova) Finansijska sinergija (smanjenje udjela kredita u vlasničkom kapitalu). Izvor : <http://sr.wikipedia.org>

4. Čovjek kao nosilac razvoja društveno – ekonomskog sistema

Ukoliko ne postoji potreba čovjeka da teži vlastitom razvoju i doprinosi ostvarenju kako individualnih, tako i zajedničkih ciljeva grupe kojoj pripada (radnog tima, porodice, profesionalne zajednice i sl.) veoma će teško biti postići značajniji napredak zajednice (društva) kao cjeline kojoj takav pojedinac pripada.

Naime, često od strane najrazvijenih slojeva društvene zajednice tzv. intelektualne elite postoji „neadekvatno“ tumačenje značaja upotrebe intelekta kao resursa kojim su obdareni svi ljudi (svaki pojedinac - čovjek). Povremeno se, u takvim društvenim zajednicama, „nameće“ definicija da je intelekt i intelektualni rad primjeren samo visoko obrazovanim ljudskim potencijalima. Međutim, ukoliko se posmatra definicija rada¹³, kao svrsishodne i svjesno organizirane djelatnosti radi postizanja nekog korisnog učinka za zadovoljenje osobnih ili proizvodnih potreba, te sagleda kombinacija istog sa vještinama pojedinca kao što su: kreativnost, komunikativnost, socijalizacija, pragmatičnost i usmjerenost prema rješavanju problema, tada stepen formalnog obrazovanja više ne biva presudni faktor za postizanje iznad prosječnih rezultata pojedinca, ali i društvene zajednice kojoj pripada. Ukoliko imamo u vidu činjenicu da se ekonomija 21. stoljeća tretira kao postindustrijska epoha koju karakterizira: konstruiranje prvog kompjutera (1946); uvođenje robota u proizvodnju, te otkriće interneta (1969.), onda je logično očekivati da su i intelektualni radnici današnjice, osim formalnim obrazovanjem, obdareni i drugim potrebnim vještinama neophodnim za materijalizaciju njihove primarne uloge na tržištu. Na žalost, značajan broj formalno educiranih i osposobljenih ljudskih potencijala ne raspolaže sa vještinama neophodnim za materijalizaciju njihovog „intelektualnog“ rada, tačnije formalno stečenih znanja. Sa druge strane, značajan broj formalno „neobrazovanih“ ljudskih potencijala, samo zahvaljujući vlastitim intelektualnim potencijalima svojstvenim svakom čovjeku, ali i razvojem specifičnih vještina, za koje se može reći da su nastale više kao rezultat evolucije čovjeka i njegove nagonске potrebe za preživljavanjem, uspjeli su ostvariti materijalizaciju vlastitog intelektualnog kapitala i to ne toliko zahvaljujući prethodnoj, formalnoj, edukaciji koliko zahvaljujući pragmatičnoj primjeni stečenih, specifičnih, vještina.

U ovom trenutku se postavlja i logično pitanje: u čemu je razlika između prvih (formalno educiranih) i drugih (neformalno educiranih i iskustveno razvijenih) ljudskih potencijala? Ukoliko ljudski rad tretiramo kao proces stvaranja proizvoda i usluga, za očekivati je da će rezultati ljudskog rada oblikovanog kroz institucije formalne edukacije biti kvalitetniji, te samim time i učinkovitiji. Sa druge strane, ukoliko je tako kreirano znanje u praksi nematerijalizirano, onda se i ulaganje u isto (formalnu edukaciju) može smatrati ekonomski neopravdanom investicijom. Sa druge strane, ukoliko izostanak formalne edukacije, ali istovremena materijalizacija specijalističkih vještina pojedinaca ne prati istovremeno i određeni stepen oblikovanja i razvoja ljudske svijesti, te samim time i eventualnog oblika neformalnog obrazovanja, možemo reći da će konačna, dugoročna, kapitalizacija efekata tog i takvog ljudskog rada, uslijed izrazito brzog tempa razvoja tehničko-tehnoloških dostignuća savremenog društva, vremenom opadati.

Stoga se kao jedino logično i ekonomski opravdano rješenje nameće potreba kontinuiranog ulaganja u razvoj vlastitih potencijala pojedinca, ali i društvenih aktivnosti zajednice na afirmaciji značaja ulaganja u ljudske potencijale. Teorijski stečena znanja, bez praktične materijalizacije istih, su ekonomski neupotrebljiva kategorija jednako kao što su i kratkoročno materijalizovani efekti iskustveno (praktično) stečenih vještina bez nadogradnje istih nekim od formalnih i/ili neformalnih oblika edukacije. Nadalje, završetkom formalnog obrazovanja, naročito visokoškolskog obrazovanja, ukoliko se ne pristupi kontinuiranom ulaganju pojedinca u razvoj vlastitih potencijala, vjerovatnoća materijalizacije i stepen kapitalizacije

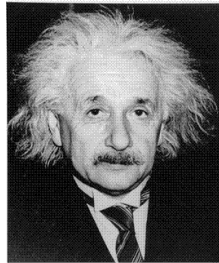
---

13 Izvor: Opća enciklopedija i Aničev rječnik hrvatskog jezika

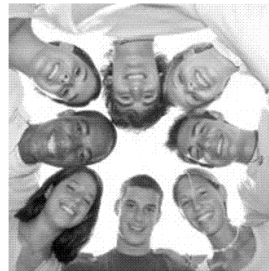

stečenih praktičnih vještina će opadati jednako kao što opada i vrijednost finasijskog kapitala ukoliko se isti ne racionalno upotrebljava tokom proteka određenog vremenskog perioda.

Factors of Production – 21st Century

Intellectual
Capital

Social
Capital

Creative
Capital

Posmatrano sa stanovišta faktora produkcije (materijalizacije) i karakteristika razvoja savremene ekonomije tzv. ekonomije 21. stoljeća, ulaganje u čovjeka kao nosioca razvoja društveno – ekonomskog sistema postaje ne više samo „prirodna“ potreba čovjeka da opstane u okruženju, nego šta više faktor bez kojeg je nemoguće pratiti savremena, brza, tehničko-tehnološka dostignuća.

Proces cjeloživotnog učenja (long life learning process) više nije privilegija samo „intelektualnih“ elita, nego nasušna potreba svih ljudi koji kroz svoje privređivanje (obavljanje radnih zadataka) nastoje ostvariti finasijske koristi uloženog vlastitog truda (rada) u vidu plaće i drugih oblika ličnih, finasijskih, dobitaka.

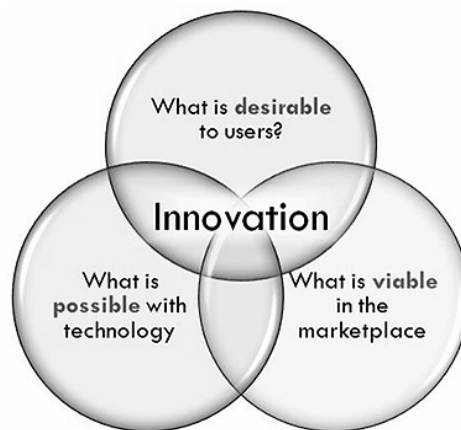
Koncept cjeloživotnog učenja¹⁴ zamisao je sistematiziranog učenja u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno). Učenje je pritom kontinuirani proces u kojem su rezultati i motiviranost pojedinca za učenje u određenom životnom razdoblju uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenima u mlađoj životnoj dobi. Uz koncept cjeloživotnog učenja najčešće se vezuju ciljevi ekonomske prirode, primjerice postizanje veće konkurentnosti i trajne zapošljivosti. Sa druge strane, ne smiju se zanemariti jednako važni ciljevi koji pridonose aktivnijoj ulozi pojedinca u društvu. Ti su ciljevi: poticanje društvene uključenosti, razvoj aktivnoga građanstva, te razvijanje individualnih potencijala pojedinaca. Koncept cjeloživotnog učenja, razvijen je u šezdesetim godinama prošlog stoljeća kao odgovor na problem neusklađenosti između obrazovanja mladih i odraslih. U proteklih četrdeset godina cjeloživotno učenje se, od početne ideje, razvilo u dominantno načelo i orijentaciju razvoja brojnih nacionalnih obrazovnih sistema.

Dakle, ulaganje u vlastiti lični i profesionalni razvoj je osnovni pokretač cjelokupnog društvenog razvoja. Ukoliko izostane individualna uključenost (naročito mladih) pojedinca da se pristupi ovom procesu, to je od posebnog značaja da društvena zajednica, a naročito ekonomski sistem određene društvene zajednice, prepozna potrebu sistemskog i organizovanog pristupa ulaganju u edukaciju pojedinaca i razvoj ljudske svijesti. Međutim, ukoliko i na društvenom nivou izostane ovakav oblik prepoznavanja potreba i globalnih trendova na polju razvoja ljudske svijesti, to će takvo društvo „nazadovati“, u odnosu na ostatak regionalnog i šireg, društveno-ekonomskog, okruženja.

¹⁴ Izvor : <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr>

5. Zaključak

Prije samog početka dekade nazvane "istraživanje mozga" jedan veliki čovjek, dr. John. C. Eccles¹⁵, je sam hrabro krenuo u razvijanje teorije o evoluciji mozga. On sam kaže da je to za njega najfascinantnija priča evolucije Hominida¹⁶. Njegova knjiga "Evolucija mozga: kreacija ljudskog bitka" nam odaje još jednu istinu, istinu o unikatnosti razvoja Homo sapiensa. Jedinstven i neponovljiv Homo sapiens se, bar za sada, ne mora bojati pojave neke, nove rivalizirajuće vrste. Evoluciju mozga je vjerno pratila i evolucija svjesnosti. Dr. Eccles se pita, kako se je u svijetu materije bez svijesti odjednom pojavila ljudska svjesnost, utjelovljeni um, mistična vatra našeg postojanja, ono filozofsko "Ja".. Svako od nas vjeruje da živi direktno u svijetu koji ga okružuje, da su predmeti i događaji dio tog svijeta, i upravo, takvi kakve ih vidimo, osjećamo i doživljavamo. Neurologija nas uči da je, sve ono što mi spoznajemo i vjerujemo da je stvarnost, zapravo, samo iluzija naše svjesne spoznaje. Svijet u kojem vjerujemo da živimo se događa u našoj glavi, jer ga tu, među milionima neurona i njihovih veza, konstruira naš mozak. U mozgu su kanali informacija, naša jedina, živa, veza sa stvarnosti. Doživljaj realnog svijeta je naša apstrakcija, a ne replika onoga što se nalazi oko nas. Uvjereni da živimo slobodno, mi smo u stvari zarobljenici, svaki, svog mozga i njegove volje.¹⁷

Ukoliko se proces unapređenja (evolucije) društveno-ekonomske zajednice zasniva na ulaganju u ljudske potencijale onda se kao logična posljedica takvog ulaganja može očekivati i povećanje stepena inovacija, koje će imati za rezultat implementaciju novih tehnoloških rješenja, čija će održivost moći biti ostvarena isključivo na tržištu i to samo onda i kada to bude prihvatljivo (poželjno) za korisnike novokreiranih (inovativnih) rješenja. Virtuelne zajednice, socijalne mreže zasnovane na savremenim tehnologijama bez granica i digitalna ekonomija samo su novi oblici društvenog povezivanja i sticanja uvećane vrijednosti angažovanog finansijskog kapitala (profita), ali i u sve većoj mjeri intelektualnog kapitala. U savremenom okruženju, primjerenom tehnološkim dostignućima iz 21 stoljeća, očekivati je da će kanali informacija biti povezani ne samo „čvrstim“ komunikacijskim vezama, nego i tzv. bežičnim komunikacijskim kanalima kao „prirodnom“ obliku ljudske komunikacije¹⁸. Nadalje, kao vizija bolje budućnosti pojavljuju se i pionirska nastojanja pojedinaca, obično i po pravilu uvijek tržišnih lidera, da doživljaj realnog svijeta ne bude više samo puka apstrakcija (vizija), nego da virtuelni komunikacijski kanali postanu svakodnevnica koja ljude, a samim time i biznise, spaja i povezuje, kako bi međusobnom razmjenom informacija obogaćivali vlastite (humane) potencijale, a vlastitu ljudsku svijest nadograđivali sa ciljem uvećanja temeljnog kapitala neophodnog za razvoj svakog društveno-ekonomskog sistema i njegovih entiteta (privrednih subjekata).

15 australski neurofiziolog koji je 1963. dobio Nobelovu nagradu za fiziologiju ili medicinu za svoj rad na sinapsi (Izvor: <http://hr.wikipedia.org>)

16 Veliki čovjekoliki majmuni, hominidi (Hominidae), su porodica primata u koju se, pored orangutana, gorile i čimpanze, ubraja i čovjek (Homo sapiens). (Izvor: <http://hr.wikipedia.org>)

17 Izvor: <http://www.magicus.info>

18 op.a. Telepatija-sposobnost razmjene misli između dviju osoba bez posredovanja poznatog medija.

LITERATURA

1. <http://www.bib.irb.hr>
2. <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr>
3. <http://www.comtradegroup.com>
4. <http://www.faz.ba>
5. <http://www.hr.wikipedia.org>
6. <http://www.link-elearning.com>
7. <http://www.magicus.info>
8. <http://www.mreza-lokalni-razvoj.net>
9. <http://www.portalalfa.com>
10. <http://www.sr.wikipedia.org>